

Mateja Jevšnik*

Razvoj šolstva v Marenbergu/Radljah ob Dravi

The development of schooling in Marenberg/Radlje ob Dravi

Izvleček

Prispevek predstavlja razvoj šolstva v Radljah ob Dravi, nekoč Marenbergu, od prve omembe do danes s poudarkom na starejši zgodovini. Opisuje skromne začetke šole od leta 1727 in prve učitelje od leta 1782 dalje ter kasnejši razvoj s selitvijo šole v nove šolske stavbe. Zaradi specifične lege kraja ob severni slovenski narodni meji in stiku z nemškim prebivalstvom je v članku predstavljena tudi problematika večstoletne germanizacije, ki jo je izvajala tukajšnja šola.

Abstract

The article describes the development of schooling in Radlje ob Dravi, once Marenberg, from the first records until today, with an emphasis on the earlier history. It describes the modest beginnings of the school in this town from 1727 and the first teachers from 1782 onwards, as well as the later development that involved the school being moved to new school buildings. Because of the specific location of Radlje close to the national border and the constant contact with the German-speaking population, the article also presents the issue of the Germanisation carried out by the school over a number of centuries.

Ključne besede: šola, Marenberg, Radlje ob Dravi, germanizacija.

Key words: school, Marenberg, Radlje ob Dravi, Germanisation.

Za najstarejšo izobraževalno ustanovo v Marenbergu lahko štejemo marenberški dominikanski samostan (1251–1782). Marenberške dominikanke so sprejemale deklice v oskrbo in uk že vsaj od 17. stoletja. V samostanski kroniki se šolajoča dekleta omenjajo kot »Kostgängerinnen« in »die lehr und Costkinder«, zanje je skrbela dominikanka z nazivom magistra. Njihov pouk je obsegal učenje branja, pisanja in latinščine ter verouk in petje korala.¹

Začetki šole v Marenbergu segajo vsaj na začetek 18. stoletja. Prva omemba šole je zabeležena leta 1727, ko je po trgu pustošil požar in uničil šolo. Leta 1739

* Mateja Jevšnik, prof. zgodovine in geografije, OŠ Radlje ob Dravi, e-pošta: mateja.jevsnik@osradlje.si

¹ Jože Mlinarič, Marenberški dominikanski samostan 1251–1782, Celje: Mohorjeva družba, 1997, str. 9.

Šolska stavba iz leta 1812 (foto: Mateja Jevšnik)

so s cerkvenim denarjem postavili novo skromno leseno šolsko poslopje. Šola je delovala pod župnikovim nadzorom.² Po šolski reformi Marije Terezije je šola postala trivialka.³

Redni pouk v Marenbergu je potekal vsaj od leta 1782, ko se Jernej (Bartholomaeus) Felber, sicer po poklicu mlinar in glasbenik, omenja kot prvi znani učitelj. Za svoje delo cerkovnika, organista in učitelja je letno prejemal 14 šobrov moke, 23 meric zrnja, 25 guldnov iz cerkvene blagajne ter 25–30 guldnov od šolnine. Plačevali so jo premožni, ubožni otroci pa so morali pomagati pri zvonjenju in drugih opravilih v cerkvi. Patronat nad šolo je imel Nadškofijski ordinariat Sekau. Jernej Felber je v Marenbergu poučeval kar 24 let.

Šolsko poslopje je bilo leta 1782 v slabem stanju. Začasno se je šola preselila v Knezovo hišo (od 1809 do 1812), kjer je delovala tudi gostilna. 1806. leta je učiteljsko mesto na marenberški šoli zasedel Jausner, ki ga je nasledil Anton Udl, tega pa za krajši čas Janez Kreiner. Od leta 1812 je pouk potekal v novem šolskem poslopju z dvema učilnicama in stanovanjem za učitelja.

V obdobju od 1817 do 1818 je v Marenbergu poučeval učitelj Senekovič. Leta 1818 šola nekaj mesecev ni delovala, ker ni bilo učitelja. Franc Popek je poučeval od 1818 do 1829, za njim pa Jožef Reinisch, ki ga je 1829 nasledil Franc Köchl. Leta 1835 je šolo obiskovalo 140 učencev, zato je učitelj Köchl najel učiteljskega

² Šolska kronika šole Marenberg/Radlje ob Dravi.

³ Jože Ciperle, Andrej Vovko, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 39.

pomočnika. Verski sklad mu je za pomočnika sklenil prispevati 48 guldnov. S tem je postala šola dvorazredna. Verouk so poučevali kaplani marenberške župnije. V kraju je pouk potekal tudi v dopolnilni nedeljski šoli.

V času poučevanja Franca Köchla se je v šoli in v kraju veliko pozornosti posvečalo glasbi. Köchl je dečke in deklice v prostem času poučeval petje. Deloval je kot glasbenik in skladatelj. Ustanovil je pevski zbor z imenom Liederkranz in godbo na pihala (Musikkapelle), katera sta sodelovala na raznih prireditvah v Marenbergu in okolici.⁴

Leta 1869 je bil sprejet nov osnovnošolski zakon. Po novem so učitelje plačevale dežele, prepovedano jim je bilo opravljati cerkovniške in druge službe. Na učiteljske plače je vplivala razvrstitev kraja v plačilne razrede.⁵ Marenberg je pristal v neugodnem 3. plačilnem razredu. Šolo je odtlej vodil nadučitelj Franz Köchl. 1871 je bil zgrajen prizidek za tretjo učilnico, saj je šola postala 3-razredna s kar 277 učenci.

Köchl je junija 1873 za svoje dolgoletno učiteljsko delo prejel zlati križec cesarja Franca Jožefa.⁶ Odlikovanje je najbrž prejel tudi za svoj trud pri ponemčevanju tukajšnjih mladostnikov, saj je postajal Marenberg v obdobju njegovega poučevanja vedno bolj nemški in »nemčurski« trg. Slovensko je ostajalo le podeželsko zaledje.⁷

Leta 1874 se je šola razširila v 4-razredno, zaradi česar se je pojavila potreba po dodatni učilnici. To so uredili v bližnji hiši, ki je bila v lasti krajevnega šolskega sveta. Februarja 1875 so zaposlili prvo učiteljico Marijo Menninger.

Novembra 1895 so uvedli slovenske učne ure kot neobvezni predmet v 3. in 4. razredu. Prednost pri zasedbi enega delovnega mesta učitelja na šoli so imeli odtlej tisti kandidati, ki so dokazali formalno usposobljenost za poučevanje slovenskega jezika.

Kljub renovacijam je bilo šolsko poslopje vedno manj primerno za pouk in predvsem je postalo pretesno, zato so se začela prizadevanja za novo šolo. Odkupili so zemljiški kompleks v velikosti 47 arov in leta 1896 so prvič zasadili lopato in začeli z izkopom temeljev. Nova šola je bila za Marenberg velika pridobitev in so jo nameravali tudi ustrezno proslaviti. Svečano odprtje nove šole je potekalo v nedeljo, 13. novembra 1898. Pouk v novi šoli se je začel naslednji dan. Na obsežnem šolskem zemljišču so kasneje uredili šolski vrt. Ker je število učencev stalno naraščalo, je šola 1898 postala petrazredna, 1914 pa šestrazredna. V šolski stavbi je delovala tudi Deželna obrtna poklicna šola ter ponavljalna šola. Med prvo svetovno vojno je pouk na šoli deloval brez prekinitev. V vojsko poklicane učitelje so nadomestile učiteljice.⁸

4 SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole Marenberg/Radlje ob Dravi.

5 Ciperle, Vovko 1987, str. 61, 63.

6 Šolska kronika.

7 Slovenjegraški okraj, ponemčevalnica, Slovenski gospodar, dopisi, 17. 11. 1881, letnik 15, številka 46, str. 36.

8 Šolska kronika.

Nemška šola iz leta 1898, t. i. »stara šola« (hrani SŠM, fototeka)

Prebivalstvo Dravske doline je bilo stoletja narodnostno mešano. Številčno je prevladovalo slovensko govoreče prebivalstvo. Nemci so bili skoncentrirani predvsem v spodnještajerskih mestih in trgih, kjer so imeli večji delež glede hišne posesti ter v obrtni in trgovski dejavnosti.⁹ Najbrž se je prav njihova gospodarska moč že v 18. st. kazala pri izbiri učnega jezika v Marenbergu. Šola je bila ob omembi prvega učitelja Felberja leta 1782 nedvomno nemška, zato so jo obiskovali tudi otroci nemških družin iz Dravograda, Ribnice, Brezna, Sv. Antona in drugih krajev. Marenberško šolo je ob koncu 18. stoletja obiskovalo okoli 100 otrok, od tega je bila več kot polovica nemških otrok iz omenjenih okoliških krajev.¹⁰ Premožnejši sloj prebivalstva v Dravski dolini je imel nemščino za bistveni znak svojega vzvišenega socialnega položaja in je zato za komunikacijo uporabljal izključno nemški jezik.

Germanizacijo na slovenskem Štajerskem je pospeševala 13. aprila 1880 ustanovljena zasebna nemška šolska organizacija v Avstro-Ogrski z imenom Deutscher Schulverein (Nemško šolsko društvo), ki se je ukvarjala s ponemčevanjem slovenskih otrok. Za doseg svojih ciljev so ustanavljali nemške šole in

⁹ Ciperle, Vovko 1987, str. 64.

¹⁰ Šolska kronika.

vrte ter finančno podpirali nemške učitelje in šole z nemškim učnim jezikom.¹¹ Časnik Slovenski gospodar leta 1881 poudarja, da je v Marenbergu vse nemško in nemškutarsko, zasluge za to pa pripisuje tukajšnji šoli.¹²

Tudi šola in vrtec v Marenbergu sta bila zgrajena pod okriljem Schulvereina. Za novo šolo je nemško šolsko društvo na Dunaju prispevalo 10.000 goldinarjev. Edini pogoj za pridobitev te vsote je bil, da ostane učni jezik v šoli nemščina. Zato so v zemljiško knjigo vknjižili Deutscher Schulverein Graz kot lastnika šolskega zemljišča. Slovesnost ob odprtju je potekala 13. 11. 1898. Predsednik krajevnega šolskega sveta Šober je v svojem govoru poudaril, da je bila šola v Marenbergu že od začetkov nemška, saj so se tukajšnji prebivalci želeli naučiti jezika, »s katerim se daleč pride«. Dodal je še, da Nemci in večina slovenskega prebivalstva (windischen Volkes), ki niso politično naščuvani proti Nemcem in ki so v slogi z Nemci živeli že stoletja, želijo, da šola v Marenbergu ostane takšna, kot je bila, odkar je nastala. Iz Šobrovega govora je razvidno, da so se Slovenci v Marenbergu že takrat borili za pouk v slovenskem jeziku, a so Nemci nemško šolo branili, češ, naj bo slovensko ljudstvo hvaležno, da se v tej šoli uči jezik, s katerim »se pride dlje od domačega ognjišča«.¹³ Leta 1889 je bilo v Gradcu ustanovljeno še nemško nacionalistično društvo Südmark,¹⁴ ki je 1901. v Marenbergu ustanovilo knjižnico s tisoč nemškimi knjigami.¹⁵ Društvo Südmark je v okviru germanizacije naseľjevalo prebivalstvo nemške narodnosti na nemško-slovenski jezikovni meji. Na območju Marenberga so do 1. svetovne vojne kupili 200 oralov zemlje in tja naseľlili Nemce. Med nemškimi priseljenci so bili večinoma protestanti, ki so v kraju postavili svojo cerkev.¹⁶ Novembra 1900 je Deutscher Schulverein v Marenbergu ustanovil nemški otroški vrtec, leta 1901 pa so ustanovili tudi enoto nemškega telovadnega društva (Deutscher Turnverein).¹⁷

Slovenska duhovščina je povsod na Slovenskem aktivno podpirala slovensko šolo in slovensko narodno delovanje nasploh. Nasprotja med nemško usmerjeni-

11 Tone Zorn, Nemško nacionalno društvo »Südmark« na avstrijskem Koroškem v prvem desetletju prve avstrijske republike. Kronika, letnik 23, 1975, številka 1, str. 40. <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GABKHolK> (pridobljeno 31. 3. 2017)

12 Slovenjegraški okraj, ponemčevalnica, Slovenski gospodar, dopisi, 17. 11. 1881, letnik 15, številka 46, str. 36.

13 Šolska kronika.

Eine deutsche Schulfest in Mahrenberg (20. 11. 1898). Marburger Zeitung, letnik 37, številka 93, str. 3. <http://www.dlib.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Feierliche Schuleröffnung (31. 10. 1898). Marburger Zeitung, letnik 37, številka 93, str. 3. <http://www.dlib.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Schulhausweihe (15. 11. 1898). Grazer Tagblatt, letnik 8, številka 316, str. 6. <http://anno.onb.ac.at>. (pridobljeno 31. 3. 2017).

14 Zorn 1975, str. 38, Šolska kronika, Tone Ferenc. Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor, 1968, str. 62. <http://www.znaci.net/00003/7xx.php?broj=62&bk=789> (pridobljeno 31. 3. 2017)

15 Šolska kronika.

16 Zorn 1975, str. 38, Ferenc 1968, str. 78.

17 Šolska kronika.

mi političnimi veljaki in učitelji na eni strani in slovensko narodnozavedno štajersko duhovščino na drugi so se pokazala ob različnih priložnostih.

V šolskem letu 1899/1900 je marenberški kaplan in katehet Somrek pri pouku verouka učencem vseh razredov razdelil katekizme in sveta pisma v slovenskem jeziku. Nadučitelju se je zdelo to dejanje nedopustno in je kateheta poklical na zagovor. Somrek je zatem učencem razdelil nemške katekizme ter dobil strogo prepoved uporabe slovenskih veroučnih knjig v šoli. V vseh slovenskih deželah je v tem času verouk potekal v slovenskem jeziku in z uporabo slovenskih katekizmov. Kmalu je šolske oblasti zmotilo dejstvo, da se je verouk poučeval v slovenskem jeziku. Okrajni šolski svet je 24. 12. 1899 sprejel sklep, da sme katehet poučevati slovensko le tiste otroke, ki ne znajo dovolj dobro nemškega jezika.

Nasprotovanje med učitelji in duhovščino se je pokazalo tudi ob drugih priložnostih. Šolsko vodstvo marenberške šole je poslalo na škofov urad prošnjo glede blagoslovitve šolskega praporja. Šlo je za šolski prapor v »nemških« barvah in z nemškim nacionalističnim napisom, ki je bil podarjen šoli leta 1895 in ga tukajšnji župnijski urad ob odprtju nove šole ni hotel blagosloviti. Škofova pisarna je skušala težavo urediti s predlogom, naj črno-rdeče-rumen drog prebarvajo in naj se v napisu na zastavi izbriše beseda »nemško«. Ker so člani krajevnega šolskega sveta ta predlog zavrnil, se je v šolskem skladišču na neblagoslovljenem praporu še naprej nabiral prah.

Ko je 28. 6. 1902 potekala birma in je v Marenberg prispel lavantinski škof Napotnik, so se vsi učenci in učitelji udeležili sprejema visokega gosta. Zastopstvo občine se sprejema iz protesta zaradi protinemške usmerjenosti spodnještajerske duhovščine ni udeležilo.

Gostilničar Anton Klobučar je leta 1900 v imenu slovenske stranke iz Marenberga oblastem poslal ugovor proti nastavitvi tedanjega šolskega upravitelja Brandaisa, ker ni znal slovensko. Cesarskokraljevo ministrstvo za kulturo in šolstvo je ugovor zavrnilo, češ da je v Marenbergu nemščina učni in uradno priznan jezik in zaradi tega šolskemu upravitelju ni treba znati drugega deželne jezika.¹⁸

Leta 1885 je bila ustanovljena Družba sv. Cirila in Metoda, slovenska zasebna šolska narodnoobrambna organizacija. Denarna sredstva je namenjala predvsem za gradnjo in vzdrževanje lastnih šol in vrtcev na narodnostno mešanih ozemljih kot tudi za nakup učbenikov in učil. Podružnica Vuhred – Marenberg je bila ustanovljena 10. 2. 1886 in je v obdobju 1886–1915 zbrala 1944,51 kron. V Marenbergu Družba sv. Cirila in Metoda glede na moč Nemcev in njihovih društev ni imela večjega vpliva.¹⁹

Vpliv nemškega pouka in germanizacije na marenberški šoli sta bila vidna še vse do druge svetovne vojne. Tukajšnje slovensko prebivalstvo je bilo narodno

¹⁸ Šolska kronika.

¹⁹ Andrej Vovko, Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918. Ljubljana: ZRC SAZU. 2004. <http://odmev.zrc-sazu.si/instituti/ikz/doc/odborniki.pdf>, str. 5, 6, 318. (pridobljeno 31. 3. 2017)

nezavedno, mnogi starejši prebivalci so znali brati le gotico in so se tako tudi podpisovali.²⁰

Nemci iz Marenberga so se le težka sprijaznili s tem, da kraj po prvi svetovni vojni ni bil priključen Avstriji. Prvi tedni v novi državi so zaradi tega minevali v napetem in negotovem vzdušju. Prisoten je bil strah pred morebitno nemško vojaško zasedbo, zato se je v kraju nastanila četa mariborskega pešpolka. Novembra 1918 so se začeli prevzeti uradov iz nemških rok. Šolo v Marenbergu je vojska zasedla 3. 1. 1919. S tem dnem je bilo konec nemškega pouka v marenberški šoli. Pouka v slovenskem jeziku pa še niso mogli uvesti, saj je primanjkovalo slovenskih učiteljev. Marenberg je ležal na nemirnem, narodno mešanem in obmejnem območju, kamor je bilo težko dobiti nove učitelje. Zaradi tega so še naprej poučevali predvojni nemški učitelji. Narodni svet za marenberški okraj se je obrnil po pomoč na Višji šolski svet v Ljubljani, ki je spomladi leta 1919 na šolo dodelil pet učiteljev. V Marenbergu se je začel pouk v slovenskem jeziku 14. 7. 1919. Vendar so se v začetku pri pouku pojavljale težave, saj otroci niso dovolj dobro obvladali slovenščine, Nemci pa so tudi ščuvali starše in otroke proti slovenski šoli. Težave so bile zlasti pri branju slovenskega čtiva. Na bivši nemški šoli so v okviru ponemčevanja poučevali le nemško pisavo gotico, da bi slovenskemu življu onemogočili branje slovenske literature. K sreči so težave z jezikom in pisavo počasi izzvenele.

Obisk pouka na marenberški šoli v tem obdobju ni bil zadovoljiv. Zavirali so ga neurejene ceste, neugoden relief, slabe zimske vremenske razmere in nalezljive bolezni. Pospeševalo ga je delovanje šolske kuhinje in delitev tople malice ter višje kazni za starše, ki otrok niso pošiljali v šolo.²¹

Novi jugoslovanski šolski zakon je stopil v veljavo 5. decembra 1929 in je uvedel splošno in obvezno osemletno osnovno šolo ter skupni pouk za dečke in deklice. Prepovedal je telesno kaznovanje ter uvedel razrede, oddelke in ocene, kakršne uporabljamo še danes. Do takrat je bila najboljša ocena enica, po novem pa petica. K osnovnemu šolstvu so po novem zakonu sodili še šole za nezadostno razvite, gospodinske in gospodarske (obrtne) šole ter otroški vrtci ali t. i. zavetišča.²² Tudi v Marenbergu se je pojavila potreba po odprtju otroškega vrtca. Vrtec je pričel delovati februarja 1924. Obiskovalo ga je 29 otrok, njihovo število pa je v naslednjih letih počasi naraščalo.²³

Učiteljsko delo v tem času ni bilo vezano samo na učilnico, temveč tudi na širše socialno okolje. Zaradi doseganja čim višje pismenosti prebivalstva so morali najti mlade analfabete in izvajati tečaje opismenjevanja. Učitelji so z izobraževalnimi tečaji in organizacijo kulturnih dejavnosti med odraslimi dvigali njihovo

²⁰ Šolska kronika.

²¹ Šolska kronika, Šolski list (1929), Državna osnovna šola v Marenbergu. <http://sistory.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

²² Ciperle, Vovko 1987, str. 71.

²³ Šolska kronika.

izobrazbeno in kulturno zavest. Na marenberški šoli je delovala obrtna in trgovska nadaljevalna šola z dvema tečajema: s pripravljalnim in s prvim razredom.

Pouk v Marenbergu je bil del leta organiziran kot celodnevni oz. deljeni pouk in del leta kot dopoldanski oz. nedeljeni pouk. Pri učencih je bil bolj priljubljen nedeljeni pouk. Šola je v času nedeljenega pouka zaznala boljši obisk učencev. Ta oblika pouka je bila organizirana v septembru in oktobru, da so kmečki otroci lahko popoldan pomagali pri delu na kmetijah, predvsem so pasli živino. Celodnevni pouk je potekal deljeno, vmes pa je bil odmor za kosilo. Dopoldanski del je trajal od 8.30 do 11.30, popoldanski pa od 13.00 do 15.00. Odmor za kosilo je trajal od 11.30 do 13.00. V posameznih šolskih letih je šola s pomočjo donatorjev poskrbela za toplo kosilo za otroke iz revnih družin in tiste, ki so bili zelo oddaljeni od šole, kar je pozitivno vplivalo na šolski obisk. Pouka prosta dneva na marenberški šoli sta bila četrtek in nedelja. Šolska ura je sprva trajala 60 minut, a so jo v šolskem letu 1935/36 skrajšali na 45 minut. V Marenbergu je pouk od tedaj dalje potekal le dopoldne. V razredih s paralelkami so morali zaradi pomanjkanja učilnic organizirati izmenični, dopoldanski in popoldanski pouk.

Šolske prireditve so potekale ob državnih praznikih in drugih priložnostih, npr. na Miklavžev večer, za božič in za materinski dan. Za prireditve so od šolskega leta 1923/24 uporabljali zložljiv šolski oder. Na šoli se je razvila živahna dramska dejavnost. Vsako leto so uprizorili več iger, nekatere v okviru šolskih prireditev, nekatere pa na krajevnih prireditvah.

Novi šolski zakon je predvidel delovanje šolskih kuhinj. Denar za pokritje stroškov delovanja kuhinje so v Marenbergu dobili z donacijami Okrajnega glavarstva, Društva sv. Cirila in Metoda, Kola jugoslovanskih sester, Občine Marenberg, Oblastne zaščite dece, Krajevnega šolskega odbora in Protituberkulozne lige. Del potrebnih sredstev so zbrali na posebnih šolskih dobrodelnih prireditvah ali na prireditvah ob praznikih. Predvsem v tistih mesecih med šolskim letom, ko je bil pouk deljen oz. celodneven, je bilo kosilo zelo dobrodošlo za oddaljene otroke in tiste iz revnejših družin. Opazno je bilo, da se je šolski obisk izboljšal ravno v obdobju, ko so učencem delili brezplačno kosilo. Žal je kuhinja delovala le nekaj tednov v šolskem letu, predvsem v zimskih mesecih od januarja do marca. Kosilo je prejemale okoli 150 otrok. Kuhinja je bila marsikatero leto zaprta, saj zaradi gospodarske krize ni bilo mogoče zbrati dovolj denarja za njeno obratovanje. S šolskim letom 1935/36 so začeli organizirati t. i. mlečne akcije. V omenjenem letu je 132 učencev v mesecu maju prejelo malico, ki sta jo sestavljala četrta litra toplega mleka in žemlja. V šolskem letu 1936/37 je toplo malico šest tednov prejemale 80 otrok, naslednje leto so razdelili skupno 4000 porcij, do aprila 1939 pa 3500 porcij.

V okviru šole so v Marenbergu delovale učiteljska, okrajna učiteljska, šolska in podporna knjižnica za revne otroke z okoli 2000 knjigami. Kulturno udejstvovanje na šoli je zaokrožil mladinski pevski zbor. V šolskem letu 1923/24 je bil po

sprejetju odloka Okrajnega šolskega sveta ustanovljen podmladek Rdečega križa. Vanj so bili vključeni učenci 4., 5. in 6. razreda.

Izboljševalo se je tudi zdravstveno varstvo. Od šolskega leta 1922/23 so v šoli redno potekala cepljenja proti črnim kozam. Leta 1919 je novembra potekala epidemija griže, novembra 1922 pa je bila šola zaradi razsajanja ošpic teden dni zaprta. V šolskem letu 1938/39 je nekaj otrok zbolelo za davico. Meseca maja ali junija je šola za učence organizirala izlete v bližnje kraje, npr. v Falo, Ruše, na Ptuj, v Maribor, Dravograd, Lovrenc, na Muto, v Vuzenico in Celje, a so bili v 30. letih zaradi gospodarske krize ukinjeni.

Šolska stavba je postala premajhna v šolskem letu 1927/28, ko se je število razredov in paralelk povečalo. Avgusta 1928 je potekal komisijski ogled šole, na podlagi katerega je bil odobren projekt za dozidavo dveh učilnic v drugem nadstropju. Vendar je takrat žal vse ostalo le na papirju. Projekt je oživel leta 1939. Sklenili so, da se s prezidavo v 1. nadstropju pridobi še ena dodatna učilnica, torej skupaj tri učilnice, tako da jih bo na razpolago za pouk devet.²⁴

Nemci v Marenbergu so ob koncu vojne pričakovali priključitev kraja k Avstriji. Nemški društvi Deutscher Schulverein in Südmark sta se borili za izvedbo plebiscita na Sp. Štajerskem. Njihove upe je zatrla mirovna pogodba z Avstrijo. V obdobju med obema vojnama so Nemci skrbno čuvali svojo narodno identiteto in jo krepili tudi preko svoje evangeličanske cerkve.²⁵

Manjšinske šolske oddelke so v Kraljevini SHS poznali še pred jugoslovanskim šolskim zakonom iz leta 1929. V šolskem letu 1921/22 je postala nemščina neobvezni izbirni predmet od 3. razreda naprej po tri ure na teden.²⁶ Tečaj nemščine je v Marenbergu obiskovalo 62 otrok. 6. maja 1922 je bilo sprejeto dopolnilo k zakonu, da se nemščina poučuje šele od 6. razreda naprej. Po novem je ure nemščine obiskovalo 14 deklic in 10 dečkov. V šolskem letu 1923/24 so nemščino kot neobvezni predmet poučevali 3 ure tedensko v 5. in 6. razredu. V letu 1928/29 se nemščina ni več poučevala zaradi premajhnega števila prijav. V tem letu so skušali marenberški Nemci v šolo vpeljati nemščino, ki naj bi se govorila v odmorih. Šolska oblast je v tem videla nevarnost ponovnega ponemčevanja slovenskih otrok. Upravitelj šole Mirko Lešnik je učencem prepovedal pogovore v nemškem jeziku in pritrdil na stene poziv »govorite vselej in povsod slovenski«. V zvezi s tem je v šolsko kroniko zapisal: »Danes si ne pustimo več ponemčevati naše slovenske dece.«²⁷

Leta 1931 so jugoslovanske oblasti dovolile delovanje nemškega društva Kulturbund. Uradno je bil namen društva razvijanje nemške kulture. Vanj se je

²⁴ Šolska kronika.

²⁵ Dragan Potočnik, Mariborski Nemci v letih 1918–1941. Kronika, letnik 47, številka 1–2, 1998, str. 143. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AFN5HADR/oe28ccocf-599a>. (pridobljeno: 31. 3. 2017)

²⁶ Šolska kronika, Ferenc 1968, str. 62.

²⁷ SŠM, dokumentacijska zbirka, mapa šole Marenberg/Radlje.

vkjučilo nemško prebivalstvo, člane pa so iskali tudi med Slovenci.²⁸ V šolskem letu 1931/32 so marenberški Nemci skušali pridobiti nemški manjšinski razred, vendar niso zadostili pogojem minimalnega števila otrok. V šolskem letu 1935/36 so najeli učiteljico nemške narodnosti, ki je otroke skrivaj poučevala nemščino. Pritegnili so tudi otroke slovenske narodnosti. Tečaj je obiskovalo 25 otrok. Ko so oblasti izvedele za tečaj, so ga prepovedale in učiteljico izgnale.²⁹

Delovanje Kulturbunda je nova jugoslovanska vlada leta 1939 spet dovolila. Središče te organizacije na Slovenskem, ki je takrat začela odkrito širiti nacistično propagando, je bilo v Mariboru in je delovala v več okrožjih. V Marenbergu je delovala ena od petnajstih krajevnih skupin, ki so spadale pod mariborsko okrožje.³⁰ Nemci so v Marenbergu spet agitirali za odprtje manjšinskega razreda. Akcijo za odprtje manjšinskega razreda sta vodila bogata marenberška Nemca Oto Preglav in Sigbert Vrenčur. Nabrala sta 76 nemških otrok. Gospodarsko močnejši Nemci so namreč prisilili od njih finančno in gospodarsko odvisne slovenske starše, da so vpisali svoje otroke v nemški manjšinski razred. Starši otrok so podpisali izjave, da so nemške narodnosti in da zahtevajo, da se njihov otrok vpiše v nemški manjšinski razred. (»Izjavljam, da sem nemške narodnosti in zahtevam, da se moj otrok ... vpiše v nemški manjšinski razred.«) Šolski upravitelj je to pobudo zavrnil, saj je on naštel le 13 otrok z nemškimi starši, Sigmund Vrenčur pa je dejal, da so ostali »deutschfreundliche Slowenen«. V tem obdobju so postajali Nemci in nemčurji v Marenbergu vedno bolj predrzni. V trgu je bilo komaj še slišati slovensko besedo, še največ ob nedeljah, ko je okoliško prebivalstvo prišlo k maši. Nemci so spet ilegalno ustanovili svojo šolo in vrtec. Šola je delovala v Zgornji Vižingi, poučevale so Marenberžanke, hčerkе družine Haberman. Vrtec je deloval v Zmorkovi vili v Marenbergu. Šolsko načelstvo je po prijavi šolskega upravitelja nemško šolo in vrtec prepovedalo.³¹

Marenberg je bil že od nekdaj ena močnejših nemških postojank na Štajerskem. Nacionalno zavedni Slovenci v kraju so bili samo uradniki ter kakšen posestnik, podeželska okolica je bila bolj slovenska. Na večini hiš v trgu so od 6. aprila 1941 plapolale nemške zastave s kljukastim križem. Okraj Marenberg je postal del nemške okupacijske enote Spodnja Štajerska (Untersteiermark).³²

Šolsko leto 1940/41 se je zaradi vojnih razmer zaključilo predčasno. Tukajšnji učiteljici Ida Korže in Amanda Florenini ter vzgojiteljica Ljudmila Žitnik so bile izgnane na Gorenjsko, zakonca Draksler in učiteljica Marija Škarabot pa v Srbijo. Šolski upravitelj v Marenbergu Božidar Tomažič in njegova žena Zora sta se umaknila na Gorenjsko. Nihče izmed tukajšnjih učiteljev ni bil interniran.

Jeseni 1941 je začela delovati nemška šola. Nastavljeni so bili nemški učitelji ali drugo osebje, ki sploh ni imelo primerne pedagoške izobrazbe. Nemški

²⁸ Potočnik 1998, str. 145.

²⁹ Šolska kronika.

³⁰ Potočnik 1998, str. 148.

³¹ Šolska kronika.

³² Šolska kronika, Potočnik 1998, str. 150.

učitelji so imeli pri pouku različne pristope. Tisti, ki so otroke spodbujali in jih ostalim postavljali za vzgled, so bili najbolj uspešni pri germanizaciji. Drugi so otroke za vsako slovensko besedo nadirali z zmerljivkami »Windische Hunde, Banditen, Komunisten.« Ena izmed učiteljic naj bi vsakega otroka pretepla, če je spregovoril slovensko besedo. Okoliški slovenski otroci so se zato šoli izogibali in veliko izostajali od pouka. Učitelji so se vsa leta vojne pogosto menjavali.³³ Šola je bila tesno povezana nacistična mladinska organizacija Nemška mladina (Hitlerjugend), v katero so bili vključeni otroci od 7. do 12. leta.³⁴ Prvi dve leti okupacije je bila v Marenbergu zelo dobro organizirana.

Nemci so v Marenbergu ustanovili tudi nemški otroški vrtec oz. dnevno zavetišče za predšolske otroke, ki je bilo brezplačno. Deloval je ves dan, zato so bili otroci iz vrtca popolnoma ponemčeni. Za odrasle so organizirali obvezne večerne jezikovne tečaje, ki tu niso bili najbolj potrebni, saj je večina prebivalstva že pred okupacijo znala nemško. Pred vojno so v šoli v Marenbergu delovale učiteljska, okrajna učiteljska, šolarska in podporna knjižnica za revne otroke z okoli dva tisoč knjigami. Ves knjižni fond omenjenih knjižnic so leta 1941 pri tukajšnjem Sokolskem domu med nekim praznovanjem zažgali člani Kulturbunda.³⁵

Šolsko poslopje v Marenbergu je med vojno na srečo ostalo nepoškodovano, saj se je v času vojne do februarja 1945 v njem vršil pouk. Od februarja do maja 1945 je v šoli delovala bolnišnica za ranjene nemške vojake z madžarske fronte, zato je bilo po vojni potrebno počistiti in renovirati le notranjost šole. Po osvoboditvi se je pouk začel 26. maja 1945. Oktobra 1945 so pouk organizirali v petih oddelkih z eno vzporednico. Vpisanih je bilo 348 otrok, poučevalo je pet učiteljev. Šoli je primanjkovalo učbenikov in učnih pripomočkov, šolska knjižnica je bila brez knjig. Pri otrocih so bile vidne posledice štiriletnega obdobja nemške šole, saj so slabo govorili slovensko in še slabše pisali, bili so brez olike in brez volje do učenja. Stanje se je le počasi popravljalo.

Septembra 1946 so v šolo vpisali 66 novincev, rojenih leta 1937 in 1938. Vse šolsko leto so otroke preizkušali in jih razporejali v oddelke po izkazanem znanju. V nižjih razredih, kamor so razporedili otroke z najslabšim znanjem, je bila med učenci velika starostna razlika. Ob koncu šolskega leta 1946/1947 je bilo na šolo vpisanih 352 učencev, razred jih je uspešno zaključilo samo 253. Slab šolski uspeh je bil značilen tudi v naslednjih letih, 1952/53 je bilo uspešnih 65 % učencev, 1953/54 74 %, 1954/55 77 %, v šolskem letu 1955/56 pa je razred izdelalo 82 % učencev. K slabemu uspehu so pripomogli pomanjkanje učnih pripomočkov, prostorska stiska v šoli in preobremenjenost učiteljev, težke socialne razmere, oddaljenost otrok od šole in delo doma in pri drugih kmetih.

Ob pomoči mednarodnega denarnega fonda in Rdečega križa Jugoslavije je bila v šolskem letu 1948/49 ustanovljena mlečna kuhinja, ki je delovala še nekaj

33 Šolska kronika, Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole Marenberg/Radlje.

34 Prav tam.

35 Šolska kronika.

let po vojni. V mlečni kuhinji je malicalo okoli 120 otrok, pripravljali so jim kakav, kavo in kruh z namazi. Februarja 1950 je začela delovati tudi šolska kuhinja.

Že prvo leto pouka po osvoboditvi, v šolskem letu 1946/47, sta bili na šoli organizirani mladinski organizaciji Pionirska organizacija (PO) ter Podmladek Rdečega križa (PRK). PRK je imel ob ustanovitvi 230 članov. Organizirali so predavanja o higieni, zdravstvena predavanja, njihovi člani so v učilnicah uredili higienske kotiche in organizirali tečaje prve pomoči. V naslednjih letih so v okviru PO delovali razni krožki, npr. telovadni, pravljичni, šahovski, kuharski, tehnični, ročna dela, biološki, vrtnarski, literarni, fotokrožek, likovni ter športni krožki: namizni tenis, odbojka, mali nogomet in rokomet. PO je organizirala tudi šolske prireditve: novoletno jelko, pustovanje, praznik pomladi in Titovo štafeto ter nabiralne akcije.

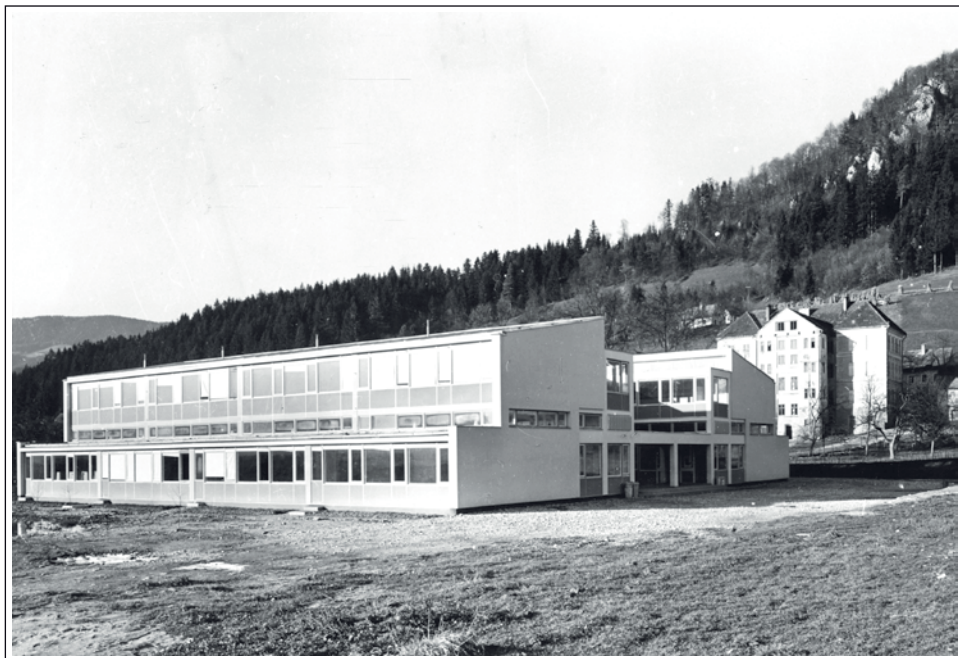
Takoj po koncu vojne se je v kraju začelo razvijati ljudsko-prosvetno delo, ki se je sprva omejilo na pripravljanje proslav ob državnih praznikih, pri katerih je imel najvidnejšo vlogo pionirski pevski zbor. V šolskem letu 1947/48 je bila ustanovljena gledališka skupina.

V šolskem letu 1959/60 je bila ustanovljena šolska pionirska zadruga s 116 člani. Zadruga je dobila njivo in travnik v izmeri 27 arov. Pridelovali so ječmen, oves, koruzo in krompir. Učenci so obdelovali še šolski vrt, višji razredi pa so sodelovali pri pogozdovanju.

Tekom šolskega leta 1949/1950 je bilo ustanovljeno Sindikalno kulturno-umetniško društvo (SKUD) Milana Zidanška. Ob ustanovitvi so bile organizirane štiri sekcije: dramska, pevska, godba na pihala in knjižnica. V naslednjih letih se je dejavnost SKUD-a širila, pridružili so se ji moški kvintet, pionirski pevski zbor, zabavni orkester, lutkovni oder, izobraževalna in šahovska sekcija. Z leti je SKUD postal glavni nosilec vseh kulturnih prireditev v kraju. V šolskem letu 1954/55 se je SKUD preimenoval v Kulturno-prosvetno društvo, v 70. letih pa v Šolsko kulturno-umetniško društvo (ŠKUD) Lojze Šušmelj.

V Marenbergu je že v predvojnem obdobju delovala nadaljevalna obrtna šola. Leta 1950 so vzpostavili Šolo za učence v gospodarstvu s strokovnim poukom za kovinsko, lesno in tekstilno stroko, ki je bila ob koncu šolskega leta ukinjena in prestavljena na Muto. V kraju je vrsto let po vojni delovala gospodinjstva šola za bodoče gospodinjice, kjer so se šolale dekleta iz različnih delov Slovenije. Ob koncu 50. let je bila nekaj časa zaradi povpraševanja po tej obliki izobraževanja organizirana tudi osnovna šola za odrasle. Na pobudo in pod vodstvom učitelja Ota Pungartnika je bila maja 1952 na šoli ustanovljena taborniška organizacija rod »Srebrna reka«.

V šolskem letu 1951/52 so začeli poučevati angleščino kot tuji jezik. Program šole se je počasi bogatil z novimi dejavnostmi. Leta 1953 so v šolo uvedli šolske interesne dejavnosti s področja kulturne in športa. Prirejati so začeli šolska tekmovanja in ustanavljati krožke, uvedli so počitniške kolonije. V okviru kolonij so radeljski otroci letovali v Luciji, Valdoltri in Ratečah, leta 1960 pa v Pulju. 1961/62 se je šola pridružila novemu projektu, Prežihovi bralni znački, ki ji je zvesta še danes.

»Nova šola« iz leta 1967 (hrani SŠM, fototeka)

S 1. 1. 1962 so bile zaradi racionalizacije in upadanja števila prebivalstva v hribovitih predelih k OŠ Radlje priključene šole Planina (Sv. Anton na Pohorju), Brezovec (Sv. Trije Kralji) in Vuhred. V okvir radeljske šole so spadali tudi VVZ Radlje, VVZ Vuhred in oddelki posebne osnovne šole.

Vse do začetka 60. let je število šoloobveznih otrok v Radljah in okolici naraščalo. Na šoli so se spopadali s hudo prostorsko stisko, primanjkovalo je tudi učiteljev. Pouk je potekal v dveh izmenah v šolskem poslopju z devetimi učilnicami, ena učilnica je bila tudi v nekdanjem evangeličanskem župnišču in ena v stavbi dvorca. Oddaljenejši otroci so obiskovali pouk dopoldan, ostali v popoldanski izmeni. Posamezni oddelki so imeli po 40 učencev in več. Občinske oblasti so sprejele pobudo šolskega vodstva za gradnjo nove šole. Pouk v novi šolski zgradbi se je pričel 3. septembra 1967. V njej je bilo petnajst učilnic, od tega tri specializirane. Nižja stopnja osemletke je ostala v »stari šoli«, višji razredi pa so se preselili v »novo šolo«. Učilnice v novi šoli so bile moderno opremljene in so omogočale boljšo kvaliteto pouka. Pouk je po dolgem času spet potekal enoizmensko.

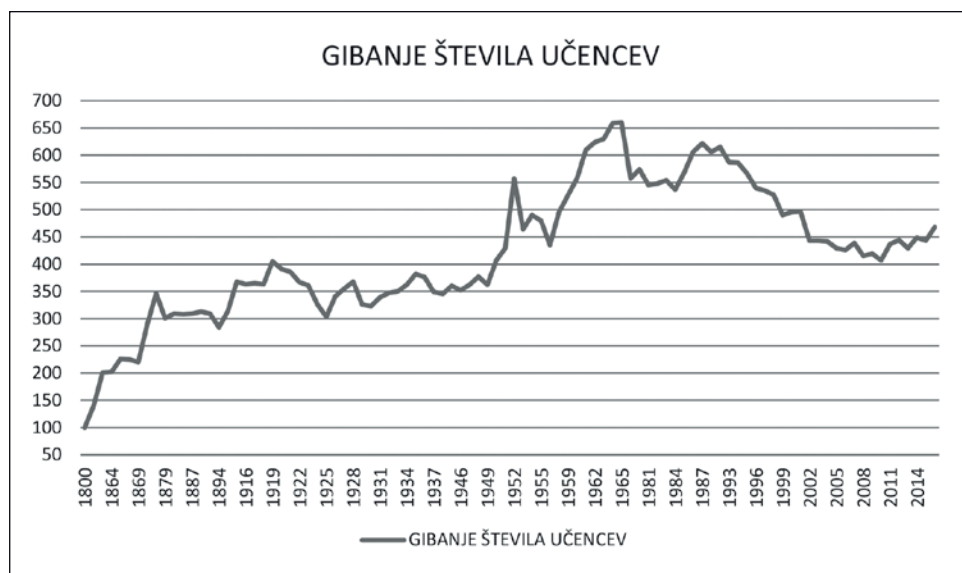
Ker se v poslopje stare šole v naslednjih letih ni vlagalo, se je stanje zgradbe slabšalo. Učilnice so še vedno ogrevale s starimi litoželeznimi pečmi. V šolskem letu 1979/80 so zgradili nov dimnik in v zgradbo napeljali centralno ogrevanje. Tega leta je bila že skoraj v celoti urejena tudi nova moderna telovadnica, ki so jo začeli uporabljati naslednje leto. K OŠ Radlje ob Dravi so v tem obdobju spadale podružnice Vuhred, Planina (Sv. Anton na Pohorju), Brezovec (Sv. Trije Kralji), VVZ Radlje, VVZ Vuhred, osnovna šola s prilagojenim programom (do šolskega

leta 1985/86) in glasbena šola. Leta 1981 je začela šola uspešno sodelovati s sosednjo Avstrijo, s širšim območjem okraja Deutschlandsberg, kar poteka še danes. Največ stikov so navezali s šolami v Deutschlandsbergu, Ivniku (Eibiswald), Travniku (Wies) in Stainzu.

V šolskem letu 1986/87 je radeljsko šolo obiskovalo 610 učencev. Pouk je bil organiziran v 24 oddelkih. V stari šolski zgradbi so bile nekatere učilnice neprimerne za pouk. Prostorske težave bi lahko rešili le z gradnjo prizidka k novi šoli, predvidena je bila tudi povezava šole s telovadnico preko posebnega hodnika. Maja 1987 je potekal v Radljah referendum, na katerem so se prebivalci izrekli za uvedbo krajevnega samoprispevka za gradnjo tretje faze osnovne šole. Odprtje prizidka je potekalo 2. septembra 1989. Šola je pridobila šest novih prostornih učilnic.

Obdobje samostojne Republike Slovenije so na OŠ Radlje zaznamovale številne novosti. Šolska zgradba je bila popolnoma prenovljena in povečana, zato so se izboljšali materialni pogoji za izvedbo pouka. OŠ Radlje se v zadnjih letih tudi uspešno vključuje v mnoge razpisane projekte na ravni države.³⁶

Gibanje števila učencev v Marenbergu/Radljah ob Dravi v obdobju 1800–2017
(avtorica: Mateja Jevšnik)

³⁶ Šolska kronika.

Viri in literatura

Viri:

Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole Marenberg/Radlje ob Dravi.

Šolska kronika OŠ Marenberg/Radlje ob Dravi.

Šolski list (1929), Državna osnovna šola v Marenbergu. <http://sistory.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Literatura:

Ciperle, Jože in Vovko, Andrej: Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.

Eine deutsche Schulfest in Mährenberg (20. 11. 1898). Marburger Zeitung, letnik 37, številka 93, str. 3. <http://www.dlib.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Feierliche Schuleröffnung (31. 10. 1898). Marburger Zeitung, letnik 37, številka 87, str. 4. <http://www.dlib.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Ferenc, Tone: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor, 1968. <http://www.znaci.net/00003/7xx.php?broj=62&bk=789>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Mlinarič, Jože: Marenberški dominikanski samostan 1251–1782, Celje: Mohorjeva družba, 1997.

Okoliš, Stane: Zgodovina šolstva na Slovenskem. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.

Potočnik, Dragan: Mariborski Nemci v letih 1918–1941. Kronika, letnik 47, številka 1–2, Ljubljana, 1998, str. 143–151. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AFN5HADR/oe28cpcf-599a> (pridobljeno 31. 3. 2017)

Schulhausweihe (15. 11. 1898). Grazer Tagblatt, letnik 8, številka 316, str. 6. <http://anno.onb.ac.at>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Slovenski gospodar, dopisi. (1881) Slovengraški okraj. Ponemčevalnica, letnik 15, številka 46, 17. 11. 1881, str. 363. <http://www.dlib.si>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Vovko, Andrej: Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918. Ljubljana: ZRC SAZU, 2004. <http://odmev.zrc-sazu.si/instituti/ikz/doc/odborniki.pdf>. (pridobljeno 31. 3. 2017)

Zorn, Tone: Nemško nacionalno društvo »Südmark« na avstrijskem Koroškem v prvem desetletju prve avstrijske republike. Kronika, letnik 23, številka 1, Ljubljana 1975, str. 38–41. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GABKH0IK/e4caa05c-dd9e> (pridobljeno 31. 3. 2017)

Povzetek

V letošnjem letu mineva 290 let od prve omembe šole v Marenbergu/Radljah ob Dravi ter 50 let od izgradnje nove šolske zgradbe. Skromni začetki šole v kraju segajo v leto 1727, prvi znani učitelj Jernej Felber pa se omenja leta 1782. Na razvoj šole v Radljah ob Dravi je močno vplivala lega Marenberga na slovensko-nemški jezikovni meji in gospodarska premoč nemškega prebivalstva, saj je bila šola v kraju vse od njene prve omembe leta 1727 do leta 1919 nemška in je tako predstavljala pomembno sredstvo germanizacije sicer večinskega slovenskega prebivalstva. Danes lahko razvoj šole v Radljah ob Dravi spremljamo tudi s pomočjo ohranjenih in obnovljenih šolskih poslopij; najstarejšega iz leta 1812, t. i. »stare šole« iz leta 1898, in t. i. »nove šole« iz leta 1967, ki z dvema prizidkoma še danes služi svojemu namenu.

Zusammenfassung

Entwicklung des Schulwesens in Mahrenberg / Radlje ob Dravi **Mateja Jevšnik**

Im Jahr 2017 verstrichen 290 Jahre seit der ersten Erwähnung der Schule in Mahrenberg / Radlje ob Dravi und 50 Jahre seit dem Bau des neuen Schulgebäudes. Die bescheidenen Anfänge der Schule reichen ins Jahr 1727. Der erste bekannte Lehrer Jernej Felber wurde im Jahre 1782 erwähnt. Die Entwicklung der örtlichen Schule wurde stark von Mahrenbergs Lage an der slowenisch-deutschen Sprachgrenze und der wirtschaftlichen Übermacht der deutschen Bevölkerung beeinflusst. Von der ersten Erwähnung im 1727 bis 1919 gab es in Mahrenberg eine deutsche Schule, die ein wichtiges Mittel der Germanisierung der slowenischen Mehrheit der Bevölkerung darstellte. Heute kann man die Entwicklung der Schule in Radlje ob Dravi auch durch erhaltene und restaurierte Schulgebäude verfolgen; das älteste Gebäude ist aus dem Jahr 1812, das Gebäude der sog. "alten Schule" aus dem Jahr 1898 und der sog. "neuen Schule" aus dem Jahr 1967, die mit zwei Anbauten noch heute ihren Zweck erfüllt.